

RĂZVAN THEODORESCU

DANA GALANTON

TREI IERARHI

Despre o ipostază a fastului
în civilizația românească

Ediție îngrijită de LIVIA IACOB

Traducere în lb. franceză de NICOLE M.M. SACHELARIE

Traducere în lb. engleză de LAURA MOCANU

Fotografii de DANA GALANTON

TREI IERARHI

Despre o ipostază a fastului în civilizația românească*

Oricât ar părea de ciudat la prima vedere, dând ocol o dată și încă o dată și de nenumărate ori Trei Ierarhilor, silindu-mă a așeza faimosul monument nu atât pe o scară de valori estetice ale locului și timpului înălțării sale, cât mai ales, într-o perspectivă alta, mai largă, cea a înțelesului său cultural, gândul m-a dus constant spre Ibrăileanu și spre Lovinescu. Alăturarea, o dată mai mult, a acestor două nume care, ele singure, ilustrează cu strălucire un întreg capitol de spiritualitate națională a veacului trecut, mi-a apărut necesară chiar dacă, pe câte știu, nici autorului *Spiritului critic în cultura românească*, nici celui al *Istoriei civilizației române moderne* – și unul și celălalt atenți cu precădere la datele culturii scrise, la faptul politic și la cel artistic literar –, ctitoria ieșeană a Lupului vodă – nu mai puțin și simbolic, locul odihnei din urmă a altor doi ctitori domnești de istorie modernă a unei țări de care s-au stins departe, Cantemir vodă și vodă Cuza – nu le-a servit în niciun fel drept argument atunci când, la ani distanță și dintr-o perspectivă apropiată de filosofie și sociologie culturală, afirmam – într-un chip tranșant, greu de acceptat azi în totalitatea sa, dar și mai greu de comentat aici – notele distinctive și, până la un punct, opuse ale civilizației Munteniei și Moldovei în istoria ultimelor secole. Căci, lucrul se știe, atât Ibrăileanu, cât și Lovinescu, ajungând să fundamenteze – printr-o evidentă supralicitare a factorilor spirituali și temperamentalii – teza existenței unui revoluționarism și liberalism muntean, precursor al pașoptismului, deosebit în civilizația noastră modernă, de tradiționalismul și conservatorismul moldovenesc premergător junimismului, ajungeau, în căutarea de prolegomene spirituale ale acestuia din urmă, la o aceeași epocă de europeană cultură și oligarhică mentalitate ce a fost veacul al XVII-lea în istoria unei Moldove ale cărei legături cu Polonia barocului i-au accentuat trăsăturile de

* Acest text a mai apărut în *Piatra Trei Ierarhilor*, București, Ed. Meridiane, 1979, cu fotografiile lui Ioan Oprea.

regim nobiliar conferite, cu osebire după 1600, de înseși rânduilele autohtone. Și sigur este că nimic nu poate explica mai bine în aceeași Moldovă – acolo unde, de altminteri, stăpânise îndelung ceea ce Iorga numea „cea mai fină din aristocrațiile risipitoare ale Orientului” – tradiția unui anume „aristocratism” al culturii sesizabil încă în spiritul creației veacului al XIX-lea, așa cum o face, pentru secole înainte, domnia plină de fast în scaunul de la Iași a lui Vasile Lupu, după cum nimic nu este mai vrednic de pildă pentru vremea acestuia decât biserica menită a-i fi lui, fostului vornic urcat pe tron, și neamului său prea curând stins, lăcașul de veci.

Dacă ar fi de adăugat ceva celebrei amintite teze Ibrăileanu-Lovinescu, recurgând în parte și la de ei ocolita sferă a artelor vizuale, aș fi înclinat să spun că veacul al XVII-lea moldovenesc, atât de „aristocratic”, era în același timp extrem de „modern”, de sintetic-european – am în minte paramentul Trei Ierarhilor și pe cel al Goliei, mă gândesc la versurile lui Dosoftei, la neastâmpărul și curiozitatea intelectuală ale unor Nicolae Costin și Nicolae Milescu, dar mai ales la întreaga creație, acum începută, a unui Dimitrie Cantemir –, prefigurând cu noblețe pe Kogălniceanu sau pe Eminescu. Aceasta în vreme ce învecinata Țară Muntenească a aceluiași secol, mai ancorată în trecutul său feudal și mai medievizantă parcă – unde sigur este că tonul îl dădeau edificiile cuminți ale vremii lui Matei Basarab sau vechiul canon cronicăresc căruia i s-au supus și Grecianu, și „Anonimul brâncovenesc”, și Radu Popescu, nu larg deschisul orizont cultural al unui Năsturel Udriște sau al stolnicului Constantin Cantacuzino, nici cutare inovație stilistică de la „loggia” Mogoșoaiei, de la portalul Colței sau de pe fațadele Fundenilor –, este cea care explică din plin celălalt veac, al XVIII-lea, al „stării a treia”, atât de impregnat și el încă de ev mediu, dar și de un folclor plastic și literar întâlnit din Mehedinți până în Buzău, din cărțile populare până în plina de vervă scenă a „Judecății de Apoi” pictată, în zeci de replici, în pridvoarele bisericuțelor de țară, până în folclorul paremiologic și muzical cules de un Anton Pann, veac pregătitor la rându-i al spiritului deschis, liber și militant al unor Bălcescu și Arăpilă sau al „roșului” Rosetti.

Am ajuns însă astfel prea departe, poate, de zidurile înflorate în piatră ale Trei Ierarhilor și întoarcerea la ele ne va înturna totodată într-un timp de răscruce, ale cărui zvonuri se aud la tot pasul în preajma monumentului ce a întruchipat cel mai bine semnele vremii și năzuințele ctitorului său.

Aristocratismul de care abia am vorbit este sigur un asemenea semn, venind dintr-o realitate socială și culturală a Moldovei unui secol inaugurat politic de urcarea în scaunul domnesc a boierului cu mai îndepărtată obârșie voievodală, Ieremia Movilă, și a tuturor urmașilor săi de același sânge, culminat prin cârmuirea cu amintiri și aureole bizantine a fostului mare vornic Lupu Coci, încheiat, în fine, cu succesivele domnii ale Cantemireștilor de neam răzeșesc; secol marcat, așijderea, de petrecerea pe scena istorică a marilor dregători cultivați, bogați și atotputernici din familiile Stroici, Ureche sau Costin, a mitropoliților-creatori numiți Anastasie Crimca, Varlaam sau Dosoftei, cu toții „oameni noi” care, ai-doma nobililor poloni și litvani, magnaților maghiari, feudalilor ruși și ucrainieni ai timpului, laici și

